

HAKİM ET-TİRMİZİ
KALBİN
ANLAMI

Çeviren: Ekrem Demirli
TASAVVUF
KLASİKLERİ

SÜFİ
KİTAP

KALBİN ANLAMI

(Kalp, Sadr, Fuad ve Lübb Arasındaki Farkın Açıklanması)

Kitabın Orijinal Adı: Beyanü'l-fark beyne's-sadri ve'l-kalbi ve'l-fuadi ve'l-lübbi

SUFİ KİTAP | 197
tasavvuf klasikleri | ??

editör EMİNE SARAÇ

kapak tasarımı RAVZA KIZILTUĞ

iç tasarım NUR KAYAALP

1. baskı Ağustos 2023, İstanbul

isbn

ISBN: 978-625-7949-91-0

9 786257 949910

SUFİ KİTAP
Cağaloğlu Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5

Fatih / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

sufi.com.tr
sufi@sufi.com.tr
f t s sufikitap

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Mega Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3
Baha İş Merkezi Avcılar / İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Yayın Grubu bünyesinde
faaliyet gösteren Sufi Kitap'a aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

KALBİN ANLAMI

(KALP, SADR, FUAD VE LÜB ARASINDAKİ
FARKIN AÇIKLANMASI)

Kitabın Orijinal Adı: Beyanü'l-fark beyne's-sadri
ve'l-kalbi ve'l-fuadi ve'l-lübbi

Hakîm et-Tirmizî
Çeviri: Ekrem Demirli

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Giriş	11
Kalp, Ruh, Nefs ve Akıl Sözcüklerinin Anlamı Nedir?	14
Kalbin Orduları Nedir?.....	21
İnsan Kalbinin Ayırıcı Özelliğine Dair	29
Kalbin Nitelikleri ve Örnekler	36
İlham ve Taallüm [Doğrudan ve Dolaylı Öğrenme] Arasındaki Fark Nedir? Sufilerin Keşif Yoluyla Hakk'ı Tanuması ve Nazar Ehlinin Yönteminin Farkı.	56
Şeytanın Vesveseyle Kalbe Tasallut Etmesi, Vesvesenin Anlamı ve Kalbe Galebe Çalmasına Dair	78
Şeytanın Kalbe Giriş Yollarının Açıklanmasına Dair	94
Kişinin Kalbine Doğan Vesvese, Düşünce ve Hatıralardan Sorumlu Olup Olmadığı, Bunlardan Hangisinin Affedileceğine Dair	121
Zikir Esnasında Vesvesenin Tam Olarak Kesileceğine ya da Kesilmeyeceğine Dair Yapılan Tartışmanın Açıklanması	129
Kalbin Evrilip Çevrilmesinin Süresi, Kalplerin Değişkenlik ve Sabitliklerine Göre Sınıflanmasına Dair	135

KİTABIN YAZILIŞ SEBEBİ

Rahman ve rahim Allah'ın adı ile.
Rabbim! Kolaylaştır ve yardım.

Ebu Abdullah Muhammed b. Ali et-Tirmizi şöyle demiştir: “Bazı bilgi ve anlayış sahipleri, sadr, kalb, fuad, lüb¹ arasındaki farkın ne olduğunu sordu. Bunun yanı sıra, söz konusu terimlerin ardındaki örtüleri ve bilgi yerlerinin anlamlarını bana sordu. Allah'ın bana beğendiği ve razı olduğu işleri yapma imkânı verip yardım etmesini dileyerek, bu terimlerin arasındaki farkı açıklamak istiyorum.”

Allah, bütün güçlükleri kolaylaştırandır. Sadece O'ndan yardım isteriz.

1 Bu kelimeler, Kur'an-ı Kerîm'de farklı anlamlarla ve işlevlerle zikredilen bir takım terimlerdir. Hepsinin ortak anlamı, kalp ve kalbin iç güçleri olmasıdır. Bu yönüyle bütün bu terimler, imanla ilgili idrak araçları sayılabilir. Tirmizi, bu terimler arasındaki ince farkları ele alarak, bunlara dayandırılan bilgileri ortaya koymayı hedeflemektedir. Terimler metin içinde açıklanacağı için Kur'an-ı Kerîm'de geçen lafızlarını koruduk.

BİRİNCİ FASIL

Çok Anımlı Kelimeler

Bilmelisin ki Allah dinî işlerdeki anlayışını artırsın! Kalp, insanın içinin ve derununun bütün derecelerini kendinde toplayan genel anlamlı bir addır. İnsanın içinde, bir kısmı kalbin dışında bir kısmı kalbin içinde bulunan bir takım yerler vardır.

Bu bağlamda, kalbe en çok benzeyen kelime, (göz anlamındaki) ayn kelimesidir. Göz (ayn) kelimesi, iki göz kapağı arasındaki beyazlık ile siyahlığa işaret ettiği gibi göz yuvarlağını ve onun içindeki ışığı da içeren çok anlamlı bir kelimedir. Söz konusu şeylerin her birinin kendi başına bir hükmü ve eş anlamlı diğer kelimede bulunmayan bir anlamı vardır. Bununla beraber, bu anlamların bir kısmı diğerine yardımcıdır. Bir kısmının yardımcıları diğerlerine ulaşır. Dışta olan her şey, içte kendisinden sonra gelen kısmın esasıdır. Gözdeki ışık (başka bir ifadeyle görme yeteneği), bütün bu kısımların fiilen var olmasıyla var olabilir.

Aynı şey, ('ev' anlamındaki) dar ismi için geçerlidir. Ev (dar), kapısı, koridoru, sahanı gibi öğeleri barındıran çok anlamlı bir isimdir. Evde bulunan her yer ve bölgenin diğer parçanın sahip olmadığı bir anlamı ve özelliği vardır. Aynı şey, (yasak bölge anlamındaki) harem ismi için geçerlidir. Harem, Mekke'deki bir bölgeyi, şehri,

[Mekke'deki] mescidi, soylu evi (Kâbe) kendinde toplayan genel anlamlı bir isimdir (Her bölgenin kendine özgü bir hükmünün olmasına örnek olarak). Her bölgede diğer bölgede olmayan (hac ile ilgili) bir uygulama vardır.

Başka bir örnek olarak kandili zikredebiliriz. Kandil ismi, farklı anlamları kendinde toplayan çok anlamlı bir kelimedir. Bu bağlamda kandil, lambanın bütün unsurlarını kendinde toplayan bir isimdir. Söz gelişi kandilde suyun bulunduğu yer fitilin bulunduğu yerden farklı olduğu gibi fitilin bulunduğu yer de suyun bulunduğu yerden başkadır. Fital, suyun bulunduğu yerin içindedir. Fital ise ışığın kendisinde bulunduğu parçadır. Fitilin bulunduğu yerde bu kez içinde suyun bulunmadığı yağ vardır. Kandilin yanabilir olması, bütün bu unsurların uygun olmasına bağlıdır. Bunlardan bir tanesi bile eksik olsa, diğerleri de işlevsiz hale gelir.

Aynı şekilde, ceviz ismi de en dıştaki kabuğu -ki o cevizin üstünde bulunan sert kabuktur-, ikinci kabuğu -ki o da kemikler gibidir-, onun içinde bulunan özü ve özün içindeki yağı kendinde birleştiren genel bir addır.

Dini Bilgideki Derecelenme

Allah senin dindeki anlayışını artırsın, bilmelisin ki: Bu dinin bir takım alamet ve durakları vardır. Bunların her biriyle ilgili insanların da kimi derece ve mertebeleri vardır. Dini bilenler, dinde derece derecedir. Allah şöyle buyurur: “Onların bir kısmını diğerlerinin üstüne yükselttik.”² Başka bir ayette ise şöyle buyurur: “Her bilgi

2 Sure, 43, 32.

sahibinin üstünde başka bir bilen vardır.”³ Daha üstün olan her bilginin kalpteki yeri de [yüksekliği ölçüsünde] daha derin, daha özel, daha korunmuş, daha gizli ve daha örtülmüştür. Fakat insanların geneline göre kalbin adının zikredilmesi, kalbin diğer makamlarının yerini alır.

Fakat kalpteki sadr⁴ [gönül] ile kalbin ilişkisi, gözdeki beyazlık ile gözün ilişkisine benzer. Ya da evin avlusuyla evin ilişkisi ya da Mekke ile Mekke'nin çevresi ya da kandildeki suyun bulunduğu yer ile kandilin ilişkisi gibidir. Bu duruma başka bir örnek ise ceviz ile cevizin en dış kabuğunun ilişkisini verebiliriz; ceviz kurduğunda, o dış kabuktan ortaya çıkar.

Sadr, kuruntu ve tehlikelerin kalbe giriş yeridir. Nitekim göz akı da kızarma, damar şişmesi gibi tozların yol açtığı zararlarla karşılaşabilir. Başka bir örneği ise evin sahanına odun ve değersiz eşyanın konulması veya bazen büsbütün yabancı kimselerin oraya girebilmesidir. Başka bir örnek ise yasaklanmış bir bölgeye vahşi ve yırtıcı hayvanların girmesi ya da lambadaki suyun üzerine kelebek ve benzeri şeylerin düşmesini verebiliriz. Çünkü suyun üstü yağ, altı ise suyun konulduğu yerdir. Başka bir örnek ise kenelerin, böcek ve sineklerin cevizin dış kabuğuna konmasıdır. Kabuk, cevizin en dış tarafıdır ve parçalandığında küçük canlılar cevizin içine girebilir.

3 Sure, 12, 76.

4 Sadr, göğüs anlamına gelen bir kelimedir. Tirmizi'nin yorumuna göre sadr, en genel olarak, bir mekân olarak kalbi barındıran yerin adıdır. Bu yönüyle kalp, daha sonra bir benzetmede belirtileceği gibi, kalbin evi gibidir. Nitekim daha sonra iman İslam meselesiyle ilgili olarak bu konuya sıkça temas edecektir.

Sadra giren şeyler, giriş esnasında nadiren fark edilebilir. Sadr, kinlerin, arzuların, kuruntuların ve beklentilerin (kalbe) giriş yeridir. Bazen daralır, bazen genişler. Sadr, kötülüğü emreden nefsin yönetim yeridir. Bu nefsin sadra bir giriş yeri vardır. Böylece sadra bir takım şeyleri dayatır, [ona karşı] kendi büyüklüğünü gösterir, kendiliğinden kudretini ortaya koyar.

Sadr, İslam nurunun yeri olduğu gibi aynı zamanda işitilmiş bilginin korunma yeridir de. Bu bilgi, hüküm ve rivayetler ile dile getirilmiş her türlü şeyden öğrenilen bilgidir. Ona ulaşmanın ilk yolu, öğrenme ve duymadır.

Sadrın sadr diye isimlendirilmesinin nedeni, kalbe giriş yeri olmasıdır. Bunun yanı sıra, tıpkı gündüzün başlangıcına (sadr) denilmesi gibi, kalbin başlangıç noktasına da sadr denir. Kalp ile sadrın bu ilişkisi, eve girilen ilk yer olan evin sahanı ile ev arasındaki yakınlık gibidir. İhtiyaçlarla ilgili kuruntular, oradan ortaya çıkar. Bu kuruntular yerleşik hale gelip süre uzadığında, insanı meşgul eden düşünceler oradan kalbe girer.

Kalp Nedir?

Kalp ise sadr'daki ikinci duraktır. Kalp, sadrın içidir ve o gözün içi olan gözün karasına benzer. Bu yorumda sadr ise [daha önce zikredilen] beyazlıktır. Kalbin sadr ile ilgisini açıklamak için Mekke şehrine (sadr) göre Harem'in içi, kandilde (sadr) fitilin yerini veya evde evin içini veya dış kabuğa göre cevizin iç kısmını örnek olarak verebiliriz.

Kalp, iman nurunun bulunduğu yerdir. Bunun yanı sıra Allah korkusu, Allah'tan sakınma duygusu, (Allah)

sevgisi, [Allah'tan] razı olmak, kesin inanç, korku-ümit, sabır ve kanaatin yeri de kalptir. Kalp, bilginin esaslarının kaynağıdır. Çünkü kalp suyun pınarı olduğu gibi daha önce sözünü ettiğimiz sadr [bu suyun toplandığı] bir göle benzer. Su pınarından göle su aktığı gibi sadra da kalpten bilgi çıkar. Bazen de duyma yoluyla ona bilgi girer.

Kesin inanç, bilgi ve niyet kalpten taşar, sadra çıkar. O halde kalp, kök; sadr ise daldır. Dal, ancak kök sayesinde güçlenebilir. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurur: “Ameller niyetlere göredir.” Ardından Hz. Peygamber hadisi şöyle yorumlamıştır: “Nefsin yaptığı amel, kalbin niyeti ölçüsünde değer kazandığı gibi bir amelin sevabı ve iyiliği de niyet ölçüsünde artar. Amel nefse aittir ve onun sonuçta ulaşacağı yer, kalbin niyetine ve yönetimine göre sadırdır.”

Kalp, Allah'ın bir rahmeti olarak, nefsin elinin [kontrolü] altında değildir. Çünkü kalp hükümdar, nefis ise ülkedir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: “El kanattır. İki ayak postacıdır. İki göz, yardımcıdır. Kulaklar, toplayıcıdır. Ciğer rahmettir. Dalak, gülüştür. Akciğer nefestir. Hükümdar iyi olursa, askerleri de iyi olur. Hükümdar bozuk olursa, askerleri de bozular.”⁵ Hz. Peygamber bu ifadesiyle kalbin hükümdar olduğunu açıklamıştır. Kalp için sadr, at için atın koştuğu meydan gibidir. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber, organların düzgün olmasının kalbin düzgün olmasına, bozuk olmalarının da kalbin bozuk olmasına dayandığını belirtmiştir. Kalp, ışık veren bir kandile benzer. Kandilin düzgün olması, ışık veriyor

5 Bkz. Kenzü'l-ummal fi-süneni'l-akval ve'l-efal, Alaeddin Ali, Haydarabad, 1312, c. I, 1206.

olmasına bağlıdır. Bu ışık ise Allah'tan sakınma ve kesin inanç nurudur. Kalp bu ışıktan yoksun kaldığında, adeta ışığı sönmüş bir kandillğe benzer.

Kalp olmaksızın sadece nefisten meydana gelen her davranış, ahirette geçerli değildir ve dikkate alınmaz. Böyle bir davranışın sahibi de -ameli günah ise- cezalandırılmaz veya yaptığı iş sevap ise ödüllendirilmez. Nitekim Allah şöyle buyurur: “Allah sizi kalplerinizin kazandığı işler nedeniyle cezalandırır.”⁶

Fuad

Kalp içinde fuadın durumu -ki bu da üçüncü yerdire göz karanlığındaki göz bebeği gibidir. Buna başka bir örnek ise Mekke'nin içinde Mescid-i Haram'ın içi gibi veya evin içindeki oda ve ambar ya da kandilin ortasındaki fitilin yerini verebiliriz. Başka bir örnek ise cevizin içindeki özdür.

Fuad, bilginin ve düşüncelerin yeri olduğu gibi, aynı zamanda görme de burada gerçekleşir. İnsan bir şey öğrendiğinde, önce fuad diye isimlendirilen bu yer öğrenir, ardından kalp öğrenir. Fuad kalbin ortasında bulunduğu gibi kalp de tıpkı bir incinin sedef içinde bulunması gibi sadrın ortasında bulunur.

Lüb

Fuadın içinde lübbün durumu ise gözde görme ışığının durumu gibidir. Başka bir örnek ise kandilin fitili

6 Sure, 2, 225.

içinde lambanın ışığı veya cevizin özünde saklı bulunan yağ gibidir. Bütün bu zikredilen dış şeylerden her birisi, içerden kendisine bitişik parça için bir örtü ve siper olduğu gibi aynı zamanda bunlardan her birisi de şeklen diğerlerine benzer. Şu halde bütün bunlar, anlamları birbirine yakın ve birbirine yardımcı olan şekiller olduğu gibi aynı zamanda bunlar -zıt olmak bir yana- bir biriyle uyum içindedir. Çünkü bunların hepsi dinin nurlarıdır ve din de tektir. Bununla birlikte dinin muhataplarının dereceleri birbirinden farklı ve değişiktir.

Lüb denilen bu yer, birleme nurunun yeri olduğu gibi aynı zamanda Hakk'ı [yaratıklarından her bakımdan] ayırıştırmanın da merkezidir. Söz konusu nur, en yetkin nur ve en yüce otoritedir.

Lüb'den Sonra Gelen Kalp İçindeki Yer ve Duraklar

Bundan sonra ise ince makamlar ve değerli mekânlar, zarif sırlar gelir. Bunların hepsinin kaynağı, birleme nurudur. O halde birleme, bir sır, bilgi ise bir iyiliktir. İman ise sırrın koruyucusu ve iyiliğin müşahede edilmesidir. İslam ise iyiliğe şükretmek ve kalbin sırta teslim olmasıdır. Çünkü tevhit, Allah'ın kula doğru yolu göstermesine ve bizzat kılavuzluk etmesine dayanan bir sırdır. Allah'ın kendisine desteği ve rehberliği olmasaydı, kul o yolu kendi aklıyla öğrenemezdi.

Marifet ise Allah'tan kuluna dönük bir iyiliktir. Allah [kendisine doğru yolu göstermiş olmakla] kuluna nimetlerinin ve ihsanlarının kapısını kendiliğinden açmıştır. Kulun bu konuda herhangi bir hak edişi söz konusu

değildir. Allah kuluna doğru yola ulaşmayı ihsan etmiş, o da bütün bunların Allah'tan olduğuna inanmıştır. Allah kuluna öyle bir nimet ve ihsanda bulunmuştur ki kul Allah kendisine o imkânı vermediği sürece bunun şükürünü yerine getiremez. O zaman bu şükür de Allah'tan kuluna dönük yeni bir iyilik ve ihsandır. Böylelikle kul, Allah'ın iyiliğini görür ve onun sırrını korur. Çünkü başarıya erdiren Allah'tır. Çünkü kul, Allah'ın Rablığıнын niteliğini idrak edemez. Böylece [Allah'ın kendisine bildirmesiyle] Allah'ın bir olduğunu öğrenir, [Allah'ı yaratıklarına] benzetmekten veya onun niteliklerini işlevsizleştirmekten, onları saptırmaktan ve nitelendirmekten bütünüyle uzak durur.

İşte bu, iyiliği müşahede eden ve sırrı koruyan imanın ta kendisidir.

İslam ise nefsi Allah'a itaat ve O'nun uğrunda iyilik yapmak için kullanmak demektir. Bu ise doğru yolda giderek, Rablığı Allah'a bırakarak [kendisi Rablık iddiasında bulunmayarak], sırrı algılamaktan yüz çevirip kuluğa yönelmek ve sürekli kendisini Allah'a yaklaştıracak işlerde olmakla gerçekleşir. Çünkü İslam [Müslümanlık] ancak nefis sayesinde yerine getirilebilir. Nefs ise Hakk'ı görmek ve O'nu müşahede edemeyecek şekilde kördür. Bu nedenle Allah nefsi hakikatleri algılamakla sorumlu tutmamıştır.

Dikkat ediniz! Kula kalbiyle iman etmek emredilmiştir. Yoksa iman ettiği şeye nitelik bakımından algılamakla sorumlu tutulmamıştır. Onun görevi, sadece uymak ve yeni adet çıkartmaktan uzak durmaktır. O halde nefse teslim olmak yeterlidir, onun başka bir yükümlülüğü yoktur.

Şimdi, tekrar bu makamların ardında bulunan ve kendilerinden söz etmediğimiz diğer makamlara dönebiliriz. Başarıya erdirilmiş bir kul, söz konusu makamları daha önce verilmiş örneklerle tanımlanmış olan ve bilinen bu makamları anladığında öğrenebilir. Allah bu kula yardım eder ve onları anlaması için kendisini destekler. Zikredilen makamların ardında bulunan bu makamlar, kapta beklediğinde suyun özünün ilavesi gibi olurlar.

Hakkında susulan sır, bu örnekler vasıtasıyla algılanır.